

Les Degollades de Folgueroles (1858). Un crim de violència masclista de ressò internacional

CARLES GARCÍA
PERE CASAS

El llibre, publicació en format digital del Museu del Ter, repassa aquesta història i posa per fi, gràcies a la tenacitat d'en Joan Vilamala Terricabras, noms i cognoms a aquestes sis noies, víctimes de la violència masclista.

Mitjanit plujosa del 21 d'agost de 1858. Sis noies, d'entre 12 i 23 anys, tornen cap a casa des de les fàbriques on treballen. La Josefa Sala, de 14 anys, la Maria Serra, de 13 i la Josefa Pous, de 12, ho fan des de la fàbrica Vella de Can Ricart, a Roda de Ter. La Teresa Fussimanya, 19 anys, i les germanes Mariàngela i Maria Disorgas, de 23 i 14, ho fan des de la fàbrica de Malars, també ubicada a la vora del Ter, entre Manlleu i Roda de Ter. Les sis noies, com és habitual, es troben a la Creu de Codines, als afores de Roda de Ter i marxen juntes cap casa, a Folgueroles, després de passar tota la setmana treballant. Mentrestant, Pere Masferrer, de

28 anys i teixidor de Roda de Ter, acompanyat de Sebastià Solà, àlies Salabrià, de 21 anys i també de Roda i treballador del tèxtil, des de l'interior d'una taverna restaven a l'espera de veure passar una de les noies, la Teresa Fussimanya, amb qui una setmana abans, la nit del dissabte 15 d'agost, dia de festa major de Folgueroles, havien renyit. Els dos nois les van seguir, i a l'alçada de la roureda del Banús, prop del serrat del mateix nom, les van assaltar. Els dos assaltants les van fer retrocedir i les van obligar a anar, amb amenaces, cap a la roureda de Serrabou i d'aquí, passant per camins enfangats, se les van endur al Sot del Cós, on les van apunyalat d'una en una en

un cas brutal de violència masclista. Tres de les noies, la Maria Serra, la Maria Disorgas i la Josefa Pous, van sobreviure.

Joan Vilamala i Terricabras és el besnet de la Maria Serra i Oms, una de les supervivents. En Joan, nascut a Folgueroles, explica com "de petits, a casa, els meus germans i jo havíem sentit explicar més d'una vegada, alt per alt, la història de les Degollades, que ens horroritzava i ens intrigava de debò quan l'avi Cinto ens deia que a la seva mare li faltava un pit que havia perdut en aquell intent d'assassinat de què va ser víctima quan tenia 13 anys". Des de llavors, aquest tràgic episodi ha encuriósit a en Joan, que ha anat aplegant material i documentació al respecte. Fa uns mesos, en Joan va venir al Museu del Ter amb molta informació recollida amb la voluntat de publicar-la. El dia 31 de març de 2023 es va presentar la publicació en línia i disponible a la web del Museu del Ter "Les Degollades de Folgueroles (1858). Un crim de violència masclista de ressò internacional".

El llibre, a través de documentació històrica, principalment de premsa i romanços, ressegueix amb deteniment aquest episodi que, malgrat la brutalitat del mateix, no volíem que es quedés en anècdota. És per això, que també inclou un primer apartat introductor que permet contextualitzar-lo amb el fenomen industrial a casa nostra.

Portada del llibre de Joan Vilamala i Terricabras, *Les Degollades de Folgueroles (1858). Un crim de violència masclista de ressò internacional*. Publicació digital editada des del Museu del Ter

Xilografia de Josep Nogera III, capçalera del romanço *VERÍDICA RELACIÓ de los horribles asesinatos cometidos en las personas de la seis jóvenes de Folgarolas (termino de Vich) la noche del 21 de agosto de 1858*. Barcelona. 1858. —Imprenta de José Torras, calle de la Canuda, número 27 piso 3°.

LES DEGOLLADES DE FOLGUEROLES, MÉS ENLLÀ DE L'ANÈCDOTA

Com diem, es tracta d'un episodi que podem considerar extraordinari per la brutalitat i per l'impacte que va tenir en l'opinió pública nacional i internacional de l'època. Aquest caràcter extraordinari dels fets que descriu el llibre i la reacció exemplificadora contra els culpables organitzada per l'Estat i reforçada pel conjunt de la societat, paradoxalment ens pot portar a considerar-los una anècdota i, finalment, a despullar-los de la seva significació: el control social i la violència exercida sobre les dones era una realitat estructural en ple segle XIX i, és clar, també en el context del procés de desenvolupament industrial d'aquest racó de la conca del Ter.

El cas de les *Degollades de Folgueroles* és, doncs, un cas extraordinari en molts sentits, però no és una anècdota. És una mostra d'una rara brutalitat, però significativa, d'aquest control i violència que exercia la societat contra totes les dones, i especialment contra aquelles que d'alguna manera posaven en dubte l'ordre establert, ja sigui

anant a treballar a les fàbriques del Ter, que les allunyava de l'entorn domèstic, o per la seva "desinvoltura" en balls i festeigs, que les posava a la diana de la moral establerta. Aquesta violència, simbòlica i física, està documentada en els treballs de recerca sobre les obreres del tèxtil que hem anat realitzant al Museu del Ter des del 2005. L'any 2018, bona part dels resultats d'aquesta recerca es van poder veure a l'exposició "Xinxes, puces i fabricantes: les treballadores del tèxtil al Ter". El mateix títol de l'exposició mostra els malnoms que eren atribuïts a les dones que treballaven en aquelles fàbriques, com a mostra del seu menysteniment.

LA INDUSTRIALITZACIÓ DEL TER L'ANY 1858

L'any 1858, quan van succeir els fets descrits en aquest llibre, l'activitat industrial que aprofitava l'energia hidràulica del Ter, especialment entorn dels nuclis de Roda de Ter, Manlleu i Torelló, ja era una realitat, com demostren diferents estudis que van emergint sobre el tema. Està ben estudiat i consultable també a les publicacions en línia del Museu del Ter, per exemple, el cas

de la colònia de Malars, entre les poblacions de Roda de Ter i Manlleu i el terme municipal de Gurb, la fàbrica on treballaven tres de les noies assaltades i que l'any 1823 Gaspar Molas va convertir en una fàbrica tèxtil.

A banda de Malars, a Roda de Ter i les Masies de Roda, sabem que en aquell moment ja hi havia en funcionament una desena més de fàbriques de riu, entre les quals can Ricart, d'on provenien les altres tres noies assaltades. En el cas de Manlleu, trobem iniciatives industrials molt incipients. L'any 1832 existeix un primer projecte de canal industrial, impulsat pel fabricant Domènec Feyner. Els fabricants de la comarca es van mostrar molt actius emprenent nous projectes industrials vinculats a l'aprofitament de l'energia hidràulica del Ter. Des de l'any 1841 ja funcionava el canal industrial de Manlleu, que alimentava set fàbriques tèxtils. Fora d'aquest, hi havia altres fàbriques de riu al terme de Manlleu, com can Llanas (1844), can Puntí (1853) o can Rusiñol (1846). En total, amb anterioritat a l'any 1858, en el tram de riu entre Roda de Ter i Manlleu, trobem una vintena de fàbriques de riu que evidencien la intensitat del fenomen industrial a mitjan segle XIX, i

El cas de les Degollades de Folgueroles és extraordinari en molts sentits

que situen l'inici de la industrialització unes dècades enrere, a principis d'aquest mateix segle.

Tenim una altra mostra del procés d'industrialització en la presa de consciència de classe i la conflictivitat social producte d'aquest nou procés. Les societats obreres comencen a organitzar-se a Roda de Ter i Manlleu des de, com a mínim, la dècada dels anys quaranta del segle XIX, i durant els anys cinquanta ens han arribat diverses notícies d'enfrontaments i conflic-

tes socials en aquestes poblacions, que ja ens indiquen que viuen immerses en una nova societat industrial.

També Joaquim Albareda, en el seu treball pioner *La industrialització a la Plana de Vic*, de l'any 1981, proporcionava xifres que permetien comprovar com aquest procés d'industrialització ja estava en ple desenvolupament durant la primera meitat del segle XIX.

LES DONES A LES FÀBRQUES DEL TER. FÀBRQUES DE "XINXES"

Sabem que ja a mitjan segle XIX, en el moment del tràgic succés que descriu aquest llibre, la presència de treballadores a les fàbriques del Ter no era ni molt menys anecdòtica. Les referències en aquest sentit són múltiples, però encara disposem de molt poques dades estadístiques precises relatives a la proporció de dones a les fàbriques tèxtils del Ter en aquests moments. La dada més reculada de què disposem és la de

Torelló, riu amunt de Manlleu. L'any 1857, les fàbriques tèxtils d'aquesta població comptaven amb un 45% de mà d'obra femenina. És extrapolable aquesta xifra a tot el districte industrial del Ter? És probable. El que sí que sabem és que, a mesura que avança el segle i el procés d'industrialització, la proporció de mà d'obra femenina es consolida en tants per cent molt més alts que aquest que ens marca Torelló. En aquesta mateixa població, l'any 1909, gairebé el 70% dels treballadors del tèxtil eren dones.

Tot i la manca d'estadístiques, altres fonts ens parlen de les dones obres del tèxtil. El següent romanço datat entre 1840 i 1843 també fa referència a la presència de dones a les fàbriques de la Plana de Vic, així com a la reticència que causaven:

*En la plana de Vich,
Ni ha molts fabricans
no sé com se diuen,
perque ni ha bastans.
Alguns tenen fàbrica de xinxas
y altres de tejidós,*

*amb las espatlles dels pobres
viuen com uns senyors.*

En aquest text apareix un concepte que serà habitual per referir-se a les treballadores de les fàbriques del tèxtil a les poblacions del Ter durant tot el segle XIX i bona part del segle XX: les xinxes. Una denominació despectiva, un malnom, indicador del menysteniment del qual eren víctimes les dones que anaven a treballar a les fàbriques.

L'assetjament a les dones no era només verbal o simbòlic, sinó que els conflictes eren habituals. Ho mostra, per exemple, un ban de 1882 de l'alcalde de Roda de Ter informant que es perseguirà aquells que "de día o de noche" insultin les dones que van a treballar a les fàbriques. L'assetjament a les dones treballadores del tèxtil es reproduïa en el trajecte cap a les fàbriques. Com hem dit, el cas de les Degollades de Folgueroles és un cas extraordinari per la violència extrema i per les seves conseqüències, però no és una anècdota.

Grup de treballadors de Malars a l'any 1889. Procedència: Arxiu Municipal de Gurb - Fons família Oliva-Rifà.

Camí de la Plana de Vic de finals del segle XIX. Autor: Francesc Rierola i Masferrer. Procedència: Família Rierola i Riera - Museu del Ter.

CAMINS DE DONES

Les noves fàbriques tèxtils eren intensives en mà d'obra. Era molt habitual que les noies joves de les cases de pagès dels municipis del voltant del Ter s'ocupessin des de molt joves en aquestes fàbriques. És en aquest context, que apareixen el que hem denominat els "camins de dones", recorreguts protagonitzats sobretot per grups de treballadores, sovint molt ben organitzats i que creixien a mesura que s'acostaven al destí. Durant el trajecte parlaven, resaven, cantaven, de vegades festejaven i sovint esquivaven la vigilància masculina. Amb els anys, aquestes dones van donar forma i, fins i tot, identitat a alguns d'aquests camins, com el Camí de les Xinxes entre les fàbriques de Roda i Folgueroles o el Camí de la Paciència, entre Sant Pere de Torelló i les fàbriques de Vila-seca i Borgonyà.

En aquests camins tenim documentats, gràcies als treballs de la historiadora Marina Cirera, altres episodis de violència cap a les

dones, així com la reproducció de determinades pràctiques patriarcales. Els camins suposen un espai de transició entre la fàbrica i el món domèstic, i no hi ha dubte que tractar les treballadores de la fàbrica deixant al marge les seves realitats quotidianes i de l'àmbit domèstic a les quals se les ha relegat, constitueix una forma més de reproducció

del discurs androcèntric. Resseguir els camins i mirar els marges és un pas més cap a la reconstrucció de la història "dels/les sense història". Les que van donar nom al camí de les xinxes o les Degollades de Folgueroles tenien nom i cognoms i són la nostra història.

La besàvia de la manlleuena Felisa Vilaseca Muns va ser una de les víctimes

Aquest llibre de Joan Vilamala recupera aquesta història i posa per fi noms i cognoms a aquestes sis noies. Una d'elles, la més jove, la Josefa Pous, besàvia de la manlleuena Felisa Vilaseca Muns i que, emocionada, el dia de la presentació ens recordava que ella de petita també havia sentit parlar d'aquesta història, però "molt de lluny, quan l'àvia ens deia que la seva mare li havia passat una desgràcia quan era molt petita. Jo de la besàvia no en sabia res més, i ara la conec una mica millor". Conèixer la història ens hauria de permetre no cometre els mateixos errors.

Felisa Vilaseca Muns, consultant la publicació digital del Museu del Ter.

Descarregueu-vos el PDF del llibre al web del Museu del Ter:

Vilamala Terricabras, J. 2023. *Les Degollades de Folgueroles (1858). Un crim de violència masclista de ressò internacional.* 192 p. ISBN 978-84-09-49130-8

<https://www.museudelter.cat/publicacions-en-linia/les-degollades-de-folgueroles-2023/>

